

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКАУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В 60 – 80-ті РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Наталія БІДЕНКО (Кіровоград)

У статті розглядаються проблеми розвитку системи дошкільної освіти та науково-дослідної роботи з вивчення нових форм і методів навчання та виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: дошкільні заклади, навчання і виховання дошкільнят, науково-дослідної робота, проблеми дошкільної освіти.

В статтє рассматриваются проблемы развития системы дошкольного образования и исследовательской работы по изучению новых форм и методов обучения и воспитания детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: дошкольные учреждения, обучение и воспитание детей дошкольного возраста, научно исследовательская работа, проблемы дошкольного образования.

The article deals with the problems of development of preschool education and research work on the new forms and methods of training and education of preschool children.

Keywords: kindergartens, preschool training and education, research work, the problem of preschool education.

Удосконалення процесу управління дошкільною освітою на сучасному етапі розвитку України неможливе без вивчення її історії. Сьогодні постала проблема не тільки підтримки функціонування дошкільної освіти, а й відновлення в ряді регіонів позитивних її здобутків, що мали у свій час місце в системі суспільного дошкільного виховання, особливо в 60 – 80-х рр. ХХ ст., а тому виникає потреба в науковому обґрунтуванні аналізу результативності управління розвитком дошкільної освіти того періоду.

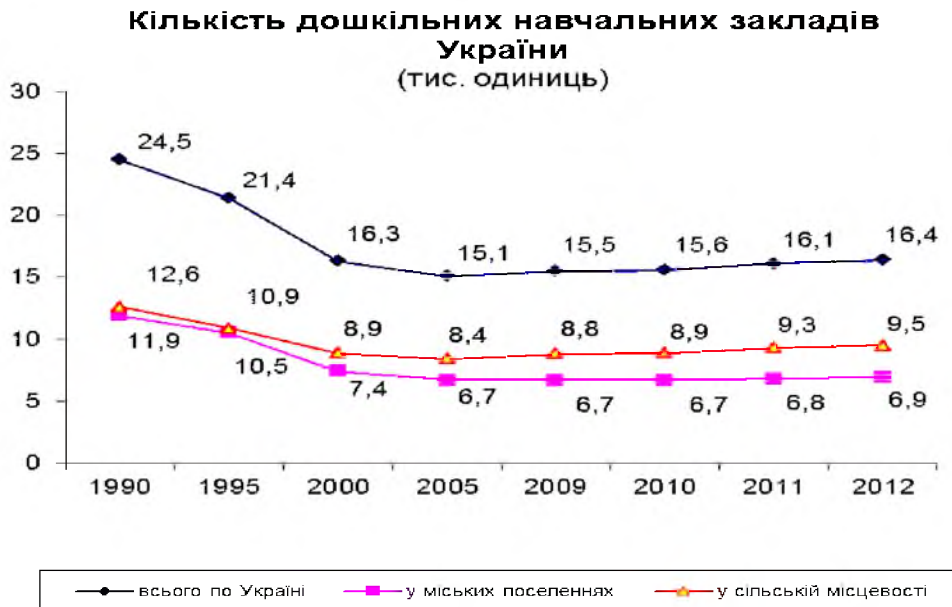
Мета статті – показати позитивні досягнення в розвитку суспільного дошкільного виховання у 60 – 80-х рр. ХХ ст. як результату управлінської діяльності органів освіти того часу та проблеми в розвитку науково-дослідної роботи в системі дошкільного навчання в 60 – 80-ті роки ХХ століття.

Саме в цей час було багато зроблено в розвитку мережі дошкільних установ, в охопленні суспільним вихованням дітей дошкільного віку та в наукових досягненнях з дошкільної педагогіки й психології, у розвитку методик виховання та навчання дітей дошкільного віку. Наукова платформа для програм та методичних розробок з дошкільного виховання в 60 – 80-ті роки була вкрай необхідна. Вона зумовлена як пошуками нових способів розвитку освіти в школи, так і зростанням мережі дошкільних закладів. В Україні 1960 року діяло понад 4770 дитячих садків. Тут виховувалося

330 670 дітей. Через десять років, 1970 року, працювало вже 16 500 дитячих установ. 1986 року функціонувало 22000 дошкільних закладів, у яких виховувалося 2,6 млн. дітей віком від одного року до семи. Кількість дошкільних закладів 1991 р. становила

24,5 тисячі. Як свідчать архівні матеріали, це був пік в розширенні мережі дошкільних установ. Але й ця мережа дошкільних закладів була неспроможна задовольнити потреби батьків. Вони розуміли переваги суспільного виховання в розвитку дітей. Як свідчать заяви батьків, які хотіли помістити дітей в дошкільні заклади, у відділах народної освіти утворювалися й щорічно зростали черги. Тому до фінансування відкриття й утримання дитячих садків держава залучала кошти промислових підприємств, колгоспів, радгоспів. Так появилися відомчі сади та ясла-садки.

Починаючи з 1992 року мережа дитячих садків та ясел-садків різко зменшується.

У період, який ми вивчаємо, особлива увага приділялася проблемам наукового обґрунтування форм методів і прийомів дошкільного виховання. У науково-дослідному Інституті педагогіки УРСР створений відділ дошкільного виховання, а при науково-дослідному Інституті і психології УРСР – відділ психології дітей дошкільного віку. Крім того, почали функціонувати факультети дошкільної педагогіки в Київському, Рівненському, Слов'янському та Запорізькому педагогічних інститутах. 1979 року факультет дошкільної педагогіки та психології інституту дошкільної та спеціальної освіти був створений в Одеському педінституті. За цей час він став науково-методичним центром підготовки майбутніх фахівців з дошкільної освіти та вдосконалення професійної майстерності педагогічних кадрів південного регіону України. Значний внесок у розвиток дошкільної освіти здійснили кращі викладачі факультету: А.М. Богуш, Е.Е. Карпова, В.О. Інжестойкова, Т.Г. Жаровцева, Н.Г. Грама, Л.В. Костюхіна, І.В. Бужина, І.А. Княжева, Т.О. Зотєєва, А.Г. Колесник, І.М. Непомняща, О.А. Кудрявцева, А.Г. Івершинь, В.В. Потікані, О.С. Трифонова, Г.М. Закорченна, О.С. Монке, Ю.А. Руденко[16].

У Мукачевському педагогічному університеті кафедра педагогіки й методики дошкільної та початкової освіти функціонує була створена в складі педагогічного факультету, стала випусковою з підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями “бакалавр”, “спеціаліст” і “магістр” зі спеціальності “Дошкільна освіта” та “Початкова освіта”.

Кафедра була створена 2013 року (наказ № 215-к від 27.06.2013 р.) злиттям двох кафедр: “Педагогіки та методики дошкільної освіти” (2002 р.) та “Педагогіки та методики початкової освіти” (2002 р.). У різні роки (починаючи з 2002 р.) кафедру очолювали: кандидат педагогічних наук, професор В.В. Росул, доктор педагогічних наук, професор В.І. Староста, доктор педагогічних наук, професор Б.М. Андрієвський, кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Хома [17].

Підготовка викладачів педагогіки й психології (дошкільної), вихователів, завідувачів та методистів дошкільних закладів у Рівненському державному гуманітарному університеті здійснюється з 1959 – 1960 н.р., коли в Рівненському державному педагогічному інституті на той час в Україні діяло лише 4 педагогічні інститути, які готували педагогічні кадри в

галузі дошкільної освіти вищої кваліфікації в Києві, Запоріжжі, Слов'янську, Рівному. В 70-ті роки такі факультети відкрили в Харкові, Глухові, Ніжині [7, с. 5].

Вихідними в дослідницькій роботі були прийняті положення про провідну роль навчання і виховання в розвитку дітей, про єдність розвитку, засвоєння знань та способів навчання дітей. Чільне місце посідали дослідження, спрямовані на вдосконалення змісту й методів навчання та виховання дітей дошкільного віку, успішну підготовку їх до школи. Першочерговими документами для практичного втілення наукових здобутків були програми для вихователів дошкільнят. Вони ґрунтувалися на типових програмах, розроблених НДІ дошкільного виховання АПН УРСР.

Програма виховання в дитячому садку у якій враховуються результати досліджень у галузі дошкільної педагогіки, дитячої психології, вікової фізіології, дошкільної гігієни, неодноразово доопрацьовувалася (1962, 1966, 1971, 1975, 1986). Програмні завдання будувалися на основі змістовної дитячої діяльності (ігрової, трудової, навчальної, художньої, побутової), спрямованої на всебічне виховання та формування особистості дитини, починаючи з дошкільного віку.

У програмі 1971 року запроваджено вивчення букв усього алфавіту, конкретизовано та розподілено поквартально програмний зміст навчання дітей читання, підготовки руки до письма. До програми розроблено зорові й слухові диктанти, дидактичні ігри для розвитку довільної уваги, пам'яті, орієнтації в просторі, а також координації рухів, окоміру зурахуванням особливостей навчання дошкільнят. Науковці та викладачі ВНЗ після виходу кожної редакції програми систематично роз'яснювали її зміст для впровадження у практику дошкільних закладів [4, с. 8].

Авторський колектив у складі науковців НДІ педагогіки та психології УРСР, викладачів Київського, Рівненського, Слов'янського педагогічних інститутів 1974 року, видав посібник "Виховання і навчання дітей дошкільного віку" (відповідальні редактори й співавтори Любов Артемова, Зоя Лебедева, Ніна Савельєва). У ньому обґрунтовано програмні завдання, відзначено особливості психічного розвитку дітей та дано рекомендації щодо їхнього урахування у фізичному, розумовому, моральному, естетичному вихованні дошкільників; розкрито зміст, форми та виховне значення правильної організації життя дітей у дошкільних закладах; ґрунтовно висвітлено всі методики навчання та виховання дітей за програмою [7, с. 5].

Починаючи з 60-х років, в Україні плідно працюють кілька наукових шкіл. Кожна з них зосереджує свої зусилля на дослідженні певного напрямку дошкільної педагогіки, важливого для задоволення потреб практики.

У лабораторії дошкільного виховання НДІП УРСР Любов'ю Артемовою, її учнями та послідовниками розгорнуті широкі дослідження різних аспектів проблеми ігрової діяльності й спілкування дошкільників. Дослідження цієї наукової школи показали, що діти, реалізуючи в грі знання, здобуті на заняттях, у повсякденному житті дитячого садка, сім'ї, оперують ними в розмовах одне з одним у міру свого досвіду й розумового розвитку.

Науковці довели, що середовище дошкільнят є вторинним (після дорослого) джерелом взаємозбагачення знань, моральних уявлень, павичок поведінки. Уперше в дошкільній педагогіці опрацьовані й апробовані методики вивчення структури вікової групи дитячого садка, положення і взаємного впливу дітей в ігрових мікрогрупах. Установлено, що діти займають нерівнозначне становище в середовищі ровесників: провідне або підлегле. Результати цих досліджень оприлюднені в програмах виховання в дитячому садку, в методичних посібниках: "Виховання поведінки дітей в іграх" (1964), "Моральні норми засвоюються з дитинства" (1968), "Дидактичні ігри і вправи в дитячому садку" (1977), а також у монографіях: "Моральне виховання дошкільників" (1974), "Формування суспільної спрямованості дитини - дошкільника у грі" (1988) [11, с. 85].

Психолого-педагогічні особливості засвоєння дошкільниками двох мов – української та російської досліджувала Алла Богуш. Вона довела, що, забезпечуючи постійний педагогічний контроль над мовою дітей та навчаючи їх зіставляти схоже і відмінне в споріднених мовах, можна успішно формувати в дошкільнят навички самоконтролю мовлення і тим самим сприяти успішному опануванню двох мов [12, с. 58].

Едуард Вільчковський, його учні й послідовники опрацювали систему фізичної культури дітей раннього та дошкільного віку, завдання, засоби й методи; розробили методику навчання дітей різних вікових груп вправ з гімнастики та рухливих ігор; підготували рекомендації щодо формування правильної постави, загартування й

профілактики плоскостопості. Вийшли посібники Едуарда Вільчковського “Фізичне виховання дошкільників” (1974), Таїсії Дмитренко “Теорія і методика фізичного виховання дітей раннього і дошкільного віку” (1973). Перевидано посібник Марії Шейко “Рухливі ігри дошкільників” (1973). [18].

Відгукуючись на потреби працівників нового виду дошкільних закладів – ясла-садок, зміст та організаційні форми виховання дітей до трьох років, Ірина Баскіна підготувала посібник. Галина Лоза розробила рекомендації щодо раціональної роботи обслуговувального персоналу групи. Видала методичні посібники “Книга для читання в дитячому садку” (1971), “Використання іграшки у вихованні дітей раннього віку” (1973), “Альбом для розвитку мови дітей раннього віку” (1975) [14, с. 34].

Позитивний вплив на розвиток дошкільного виховання в Україні справили наукові дослідження Катерини Щербакової та її учнів з питань гри, математичного та мовленнєвого розвитку дітей. Було чимало спроб у наукових дослідженнях і в практичній роботі розв’язати проблему наступності між дошкільням і школою. На державному рівні цю проблему мала розв’язати постанова Ради Міністрів СРСР “Про подальше поліпшення суспільного дошкільного виховання і підготовку дітей до навчання у школі” (1984). Згідно з постановою, частина дітей шестирічного віку стала відвідувати школи, частина – дошкільні заклади. Відповідні програми та впровадження ігрових методик у школу, а дидактичних – у дошкільня певною мірою розв’язували проблему наступності. На заваді стали психологічні та економічні причини, які не дали змоги всім дошкільнятам шестирічного віку відвідувати або дошкільний заклад, або школу.

Подальшим кроком у розв’язанні проблеми наступності стало затвердження МО УРСР типових штатів і положення про порядок створення навчально-виховного закладу “школа-дитячий садок” й організацію його роботи. Під одним дахом у віданні одного керівника функціонували класи шестирічок та наступні шкільні. Це дещо поліпшило справу.

У зв’язку із залученням шестирічок до шкільного навчання виникає потреба в комплексних психолого-педагогічних дослідженнях. Доведено, що підготовка дітей до школи в дитячому садку не повинна зводитися до навчання елементів грамоти й формування початкових математичних понять. Отже, всебічна підготовка до школи має на меті формування в дітей мотиваційної, розумової, емоційної та морально-вольової готовності до навчання. Результати досліджень у цьому напрямі викладені в книзі Віри Котирло “Підготовка дітей до школи в сім’ї” (1974), видано посібники Зої Лебедевої та Ніни Савельєвої “Мовний і математичний розвиток у підготовці дітей до навчання в школі” (1971) та Валентини Бойко і Зої Лебедевої “Дидактичний матеріал з математики для роботи з дітьми до шкільного віку” (1975). Результати проведених досліджень систематично обговорювалися на Всесоюзних та республіканських нарадах, висвітлювалися в журналах “Дошкільне виховання”, “Дошкольное воспитание”, у щорічному республіканському міжвідомчому збірнику “Дошкільна педагогіка та психологія”, у методичних листах Міністерства освіти УРСР, посібниках і тематичних збірниках [10, с. 133].

Протягом 1960 – 1980 рр. в Україні розроблено понад 40 методичних і наочних посібників, опубліковано десятки статей, які допомогли педагогам у практичній роботі, сприяли підвищенню їхньої фахової майстерності.

Ретроспективний аналіз доводить, що в 60-ті рр. ХХ ст. суспільне дошкільне виховання в Україні набрало найбільшого розмаху завдяки виходу ряду постанов ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР, котрі були документами прямої дії для міністерств, у підпорядкуванні яких перебували дошкільні установи. Найважливішими для забезпечення дітей дошкільними закладами та розширення їхньої мережі були: постанова Ради Міністрів СРСР “Про подальші заходи допомоги жінкам-матерям, працюючим на підприємствах і в закладах” [10, с. 98], постанова ЦК КП України та Ради Міністрів УРСР від 19 червня 1959 р. “Про заходи щодо подальшого розвитку дитячих дошкільних закладів, поліпшення виховання і медичного обслуговування дітей дошкільного віку”. Відповідно до останньої постанови відбулося об’єднання двох типів дитячих закладів – ясла та дитячий садок у єдиний дошкільний заклад “ясла-садок”. Міністерство освіти УРСР видає вказівки про об’єднання дитячих ясел і садка в єдину дошкільну дитячу установу “ясла-садок”. Управління такими закладами, за винятком відомчих, зосереджувалось у Міністерстві освіти України. Як результат виходу цієї постанови, Міністерство освіти України видало тимчасове положення про дошкільний дитячий заклад – ясла-садок, затверджене Радою Міністрів УРСР. Архівний матеріал дає можливість стверджувати, що тоді розпочалося

інтенсивне будівництво за типовими проектами нових приміщень – дитячих ясел-садків. Уперше для кожної групи в кількості 25 – 30 дітей було уведено три приміщення: ігрова, спальня, роздягальня. У 1961 – 1969 рр. збудовано й введено в дію 866,9 тис. місць у дошкільних закладах УРСР [5, с. 122].

1969 року постановою Ради Міністрів СРСР від 7 січня затверджено Положення про Міністерство освіти СРСР, у якому чітко окреслено основні його завдання, серед них і ті, котрі стосуються управління та сприяння розвитку дошкільного виховання: подальший розвиток та вдосконалення системи дошкільного виховання, мережі дитячих дошкільних закладів; організація й удосконалення системи підготовки і підвищення їхньої кваліфікації; вчителів, вихователів та оснащення дитячих дошкільних закладів обладнанням та навчально-наочними посібниками [4, с. 9]. Доходимо висновку, що такий підхід уможливив регулювати централізовані капіталовкладення, котрі виділялися на будівництво та функціонування дитячих садків.

Здійснений нами аналіз тогочасної періодики дав змогу прийти до висновку, що розвиток дошкільного виховання в регіонах великою мірою залежав від активності й дієвості відділів народної освіти. Значні успіхи з організації суспільного дошкільного виховання на селі в УРСР стали відчутними після відповідної постанови 1959 року. Порівняно з 1950 роком. 1976 року кількість дітей у дитячих садках зросла в десять разів, а мережа ДНЗ – у чотири рази 1965 року порівняно з 1951 кількість ДНЗ на селі збільшилася в сім разів [6, с. 50 – 89].

Ми вважаємо, що в 70 – 80-х рр. розпочався новий, особливий за своїм змістом період розвитку дошкільного виховання та управління ним. Вступило в дію положення про інспектора-методиста з дошкільного виховання, у якому розкриті його управлінські обов'язки. Міністерство освіти УРСР наказом № 37 від 25.02.1972 р. затвердило нові типові штати дитячих дошкільних закладів. [12, с. 57 – 59]. Ще одним важливим кроком реформування суспільного дошкільного виховання в 70-х рр. стала реорганізація мережі малокомплектних дошкільних закладів. На відділі народної освіти було покладено контроль з питань забезпечення дітей місцями в дошкільних установах на території їхнього проживання. При районних відділах освіти створювали спеціальні комітети, котрі регулювали обмін путівками в дошкільні заклади між відомствами, надання місць у дитячих садках дітям із багатодітних сімей, молодих матерів і які працюють [7, с. 5 – 7].

У 80-х рр. ХХ ст., що стали роками розквіту системи дошкільного виховання, державою виділялися значні суми на будівництво дошкільних установ. Забезпеченість дітей постійними дошкільними закладами в Україні на 100 місць у дитячих садках 1975 р. – 111; 1980 р. – 109; 1985 р. – 108; 1986 р. – 107. Охоплення дітей дошкільним закладами (% від кількості населення): 1975 р. – 48%; 1980 р. – 57%; 1985 р. – 67%; 1986 р. – 69% [8, с. 53], у ДНЗ 1982 р. виховувалося близько 2500 тис. дітей.

Аналіз цих даних переконує нас у тому, що 80-ті рр. ХХ ст. були періодом стабільного розвитку системи суспільного дошкільного виховання, яка відповідала потребам суспільства й не мала собі рівних у світі за масштабами розвитку [7, с. 5].

Висновки. На основі вищеподаного аналізу констатуємо, що в історії розвитку суспільного дошкільного виховання України 70 – 80-ті рр. ХХ ст. можна вважати періодом дійового управління розвитком дошкільного виховання. За своїм основним показником – охоплення дітей суспільним дошкільним вихованням – кінець 80-х рр. ХХ ст. характеризується найвищою цифрою в історії освіти України. Подальших розвідок потребує аналіз причин занепаду суспільного дошкільного виховання у 90-х рр. ХХ ст. в контексті управлінського аспекту.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Венжик Л. Общественное дошкольное воспитание в Украинской ССР / Л. Венжик // Дошкольное воспитание. – 1978. – № 5. – С. 26 – 29.
2. Госплан СССР: Методические указания к разработке государственных планов экономического и социального развития народного хозяйства СССР. – М.: Экономика, 1980. – 776 с.
3. Дорохова Г.А. Законодательство о народном образовании / Г.А. Дорохова. – М.: Наука, 1985. – 156 с.
4. История развития общественного дошкольного воспитания в документах / сост. Г. Тростянская // Дошкольное воспитание. – 1987. – № 11. – С. 6 – 11.
5. Народна освіта в УРСР у роки 8-ої п'ятирічки: [статист. збірник]. – К., 1972. – 144 с.

6. Народное образование в СССР. Ощеобразовательная школа: сборник документов 1917–1973 гг. / [сост.: А.А. Абакумов, Н.П. Кузин, Ф.И. Пузырев, Л.Ф. Литвинов]. – М.: Педагогика, 1974. – 560 с.
7. О развитии общественного дошкольного воспитания в Украинской ССР // Дошкольное воспитание. – 1982. – № 2. – С. 5 – 7.
8. Образование в СССР: статистический сборник. – М., 1988. – С. 59 – 60.
9. Підсумки розвитку народної освіти в Українській РСР: [статистичний збірник]. – К., 1976. – За 1965, 1970–1975 рр. – 378 с.
10. Підсумки розвитку народної освіти в УРСР за 1973–76 рр.: [планово-статичний збірник]. – К., 1977. – 221 с.
11. Пісоцька Л.С. Актуальні проблеми управління розвитком дошкільної освіти в Україні: [монографія] / Л.С. Пісоцька. – Хмельницький: ХГПА, 2009. – 174 с.
12. Положення про інспектора-методиста з дошкільного виховання при районних (сільських) методичних кабінетах затверджене положенням Міністерства освіти УРСР від 24.12.1970 р. // Довідник дошкільного працівника / [Л.Ф. Венжик, Е.А. Таранова]. – К.: Радянська школа, 1980. – 399 с. – С. 57 – 59.
13. Про заходи по дальшому розвитку дитячих дошкільних закладів, поліпшенню виховання і медичного обслуговування дітей дошкільного віку // ЗНРМО УРСР. – К.: Рад. школа, 1959. – № 13 (липень). – С. 3 – 5.
14. Рыжов А. Факты и цифры нашей действительности / А. Рыжов // Дошкольное воспитание. – 1967. – № 10 – С. 33–35.
15. Шайнога В. У селах орденоносної Хмельниччини / Віталій Шайнога // Дошкільне виховання. – 1966. – № 8. – С. 1 – 4.
16. Електронний ресурс: Режим доступу: uk.wikipedia.org/.
17. Електронний ресурс: Режим доступу: msu.edu.ua/.../kafedra-pedahohiky-j-metodyky.
18. Електронний ресурс: Режим доступу: vuz.org.ua/.../545-ivivskyj-natsionalnyj-univers. Львів

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Віденко Наталія Іванівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: історія розвитку освіти України.